

Tadeusz Płoski

Godność człowieka i jego prawa w nauczaniu Jana Pawła II i zobowiązaniach międzynarodowych

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 38/1-2, 91-101

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PŁOSKI

GODNOŚĆ CZŁOWIEKA I JEGO PRAWA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II I ZOBOWIĄZANIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Treść: Wstęp. 1. Godność i wartość osoby ludzkiej. 2. Prawa człowieka i obowiązki. 3. Zobowiązania międzynarodowe. Zakończenie.

Wstęp

Godność człowieka to szczególna wartość człowieka jako osoby pozostającej w relacjach interpersonalnych (ostatecznie do osoby Boga), uzasadniających i usensowniających życie osobowe, a także pozytywnie wartościująca relacja do własnej osoby i grupy, z którymi jednostka się identyfikuje. Konstytuującym komponentem tego ustosunkowania się jest samoocena polegająca na przeżywaniu swojej wartości i pozytywnego obrazu siebie, która motywuje do moralnie wartościowych zachowań, uodparnia na wszelkie formy manipulacji i zniewalania oraz wpływu na radzenie sobie w sytuacjach trudnych. Godność zakłada poczucie wewnętrznej wolności, autodeterminacji (podmiotowości) i odpowiedzialności. Kryteriami poczucia własnej godności i uznawania godności innych są: traktowanie człowieka jako celu, a nie jako instrumentu (podejście manipulacyjne), zgodność własnego postępowania z systemem wartości, odporność na integracje i naciski oraz satysfakcja z realizowania dobra.

Troska Jana Pawła II o człowieka, o jego przyszłość i rozwój stworzonej przez niego cywilizacji, nakazuje Papieżowi nie tylko ujawniać to co obraża człowieka w jego godności oraz podstawowych prawach, ale pozwala mu określać zasady, na których powinno się opierać życie społeczne i gospodarcze, by odpowiadało nakazom sprawiedliwości i miłości.

1. Godność i wartość osoby ludzkiej

Każdy człowiek posiada swoją przyrodzoną godność, która wiąże się z tym, że jest osobą, to znaczy istotą obdarzoną rozumem i wolną wolą¹. Jest

---

¹ J a n P a w e ł II, *Glód sprawiedliwości nie może być źródłem nienawiści* Homilia w Saint Denis, *Ł Osservatore Romano* (wydanie polskie) 1 (1980) nr 6, s. 10; zob. S. S w i e r z a w s k i, *Godność człowieka*, HD 54 (1985) nr 4(198) s. 251-260.

to godność przyrodzona. Ponadto człowiek posiada godność nadprzyrodzoną, która opiera się na fakcie stworzenia i odkupienia².

Człowiek jest szczytem całego porządku stworzenia w świecie widzialnym. Od początku ustanowiony został panem ziemi, panem widzialnego kosmosu. Jednakże jego wielkość nie wyraża się tylko w tym, że ziemię czyni sobie poddaną (Rdz. 1,28). Wymiarem właściwym jego wielkości jest to, że Bóg wyprowadza człowieka ze swej własnej istoty na obraz i podobieństwo swoje³. Dlatego człowiek nie ma sensu poza Bogiem.

Innym właściwym wymiarem wielkości i godności człowieka jest chwała Boża. Osobliwą rację tej godności stanowi powołanie człowieka do uczestnictwa w życiu Boga. Jest on od samego początku zaproszony do rozmowy z Bogiem. „Istnieje bowiem dlatego, że Bóg go stworzył z miłości i wciąż z miłości zachowuje, a żyje w pełni wedle prawdy, gdy dobrowolnie ukazuje ową miłość i powierza się swemu Stwórcy” (KDK 19).

Człowiek jest podmiotem pośród świata przedmiotów dlatego, że jest zdolny poznawczo obiektywizować wszystko, co go otacza. Przez swój umysł zwrócony jest z „natury” ku prawdzie. W niej zawiera się źródło transcendencji człowieka wobec wszechświata, w którym żyje⁴.

Poprzez refleksję nad własnym poznaniem człowiek objawia się samemu sobie jako jedyne jestestwo pośród świata, które widzi się od wewnątrz. Zauważa po prostu, że jest osobowym podmiotem, osobą. Ze względu na „pierwiastek Boży, jaki jest w człowieku”, nosi on wyzwanie wieczności i wezwanie do świętości⁵.

Istotny moment samostanowienia, wyrażający się w wolnej woli, został zobrazowany – zdaniem Papieża – także w przykazaniu, jakie Bóg dał człowiekowi odnośnie do drzewa poznania dobra i zła. Człowiek ma świadomość rozróżniania i wybierania pomiędzy dobrem i złem. W tym właśnie wyraża się suwerenność osoby, że sama poznaje dobro, uznaje je i kieruje ku niemu swoje dążenie. Jest panem swoich wyborów i swoich czynów, istnieje i działa w sposób wolny, bo jest wolny ze swej istoty⁷.

² J a n P a w e ł II, *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia*. Oredzie na XXI Światowy Dzień Pokoju, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 9(1988) nr 1(98) s. 3.

³ Tenże, *Powierzenie Afryki Matce Bożej*. Przemówienie w Tegoville, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 6(1985) nr 8(69) s. 15.

⁴ Tenże, *Jakie są perspektywy tego pokolenia*. Przemówienie w auli KUL-u, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 8(1987) nr 5(90) s. 11.

⁵ Tenże, *Alternatywa śmierci i nieśmiertelności wchodzi do definicji człowieka w: J a n P a w e ł II, Nauczanie społeczne 1978-1979, Warszawa t. II 1982, s. 189.*

⁶ Tenże, *Człowiek od pierwotnej samotności do świadomości, że jest osobą, w: Nauczanie społeczne 1978-1979, dz. cyt. s. 164.*

⁷ J a n P a w e ł II, *Człowiek obraz Boży jako podmiot poznania i wolności*. Audjencia generalna. L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 7(1986) nr 4(87) s. 20; por. J. M a j k a, *Osoba i dobro wspólne kościoła*, Colloquium Salutis 11(1979) s. 39; tenże, *Chrześcijańska koncepcja wolności a prawo do wolności*. Znak 19(1967) nr 3(153) s. 288.

„Kluczem do zrozumienia tej wielkiej i podstawowej rzeczywistości, jaką jest człowiek, jest Chrystus”. Człowieka bowiem nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa”. A raczej to „człowiek nie może sam siebie do końca zrozumieć bez Chrystusa. Nie może zrozumieć ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność”⁸.

Jezus Chrystus stał się człowiekiem aby człowieka „przebóstwić”, aby człowieka „wszczepić” w Boga. Przez Wcielenie Chrystus zjednoczył się z każdym człowiekiem konkretnie i indywidualnie. Dlatego najwyższym powołaniem człowieka jest właśnie synostwo Bóże⁹. Ze smutkiem stwierdza także Jan Paweł II, że „wiele traci człowiek, gdy nie spotka się z Chrystusem, gdy nie zobaczy w Nim swego człowieczeństwa”¹⁰.

„O wartości człowieka ostatecznie decyduje to, kim on jest, a nie to, „ile ma” – mówił Ojciec Święty w homilii do Polaków żyjących w Niemczech¹¹. Poczucie własnej godności to cały zespół wymogów wobec siebie, wobec swoich zachowań i czynów. Człowiek jest zobowiązany do postępowania w sposób odpowiadający jego godności we wszystkich warunkach i środowiskach swego życia¹². Rodzi ona także zobowiązanie i nakłada obowiązki wobec innych.

Równocześnie jest dla niego samego źródłem uprawnień, każdy jest bowiem zobowiązany do respektowania godności innych i zarazem uprawniony, by i jego godność była respektowana przez wszystkich¹³.

Z dotychczasowych rozważań nauki społecznej Jana Pawła II wynika, że człowiek nie uzyskał godności z woli społeczeństwa, ani na podstawie decyzji państwa. Nie zdobył jej też ze względu na swój społeczny czy państwowy status. Człowiek posiada bowiem godność z tej racji, że jest osobą ludzką¹⁴. Ani państwo zatem, ani społeczeństwo nie mogą i nie powinny pozbawiać człowieka, ani ograniczać, jego możliwości prowadzenia życia w sposób odpowiadający jego godności¹⁵. Ze względu na swoją godność człowiek powinien być zawsze wartością pierwszą i podstawową

---

⁸ Jan Paweł II *Podczas Mszy św. na Placu Zwycięstwa w Warszawie, w: tenże, Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, s. 21; *Nauczanie społeczne 1978-1979*, dz. cyt. s. 132.

⁹ Tenże, *Medytacja nad tajemnicą Wcielenia* L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 2(1981) nr 3(15) s. 7; por. J. Z d y b i c k a *Dobra nowina o człowieku. Rozważań nad „Redemptor hominis”*, Tygodnik Powszechny 33(1979) nr 21(1983) s. 5; RH 8, 13, 18.

¹⁰ Jan Paweł II, *Urbi et Orbi. Boże Narodzenie 1981*, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 2(1981) nr 12(24) s. 1.

¹¹ Tenże, *O trwale pomosty między narodami*, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 1(1980) nr 12, s. 21.

¹² J. C z a j k o w s k i, *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, Rzym 1983, s.44.

¹³ Jan Paweł II, *Przemówienie w Bacalod City*, Życie i Myśl 31(1984) nr 5/6(323/324) s. 72.

¹⁴ Tenże, *Chcesz służyć sprawie pokoju szanuj wolność*. Oredzie na XIV Światowy Dzień Pokoju, w: Paweł VI, Jan Paweł II, *Oredzie papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, Rzym 1985, s. 34.

¹⁵ J. C z a j k o w s k i, *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, dz. cyt. s. 46

w całokształcie polityki państwa i w całym systemie współczesnej mu cywilizacji¹⁶.

2. Prawa człowieka i obowiązki

Źródeł fundamentalnych praw człowieka należy, zdaniem Papieża szukać w jego godności. Przysługują one każdemu człowiekowi niezależnie od koloru skóry, rasy, narodowości, przynależności państwowej, wyznawanej religii, pochodzenia, pozycji społecznej, płci i wieku¹⁷. Prawa te są powszechne i nienaruszalne, dlatego jednostki ludzkie nie mogą się ich w żaden sposób wyrzec. Co więcej, skoro społeczeństwo ich nie ustanawia i nie przyznaje, nie może ich także ograniczać, a tym bardziej odbierać. Ich niezbywalność i nienaruszalność jest zakotwiczona w naturze ludzkiej a ostatecznie w Bogu – Stwórcy natury ludzkiej. Bóg jest więc ostatecznym ich źródłem¹⁸. To On wpisuje w sumienie człowieka prawa obowiązujące go do ich poszanowania, co więcej, jest sam gwarantem tych wszystkich praw¹⁹.

Mówiąc na temat praw człowieka Jan Paweł II odwołuje się zasadniczo do dwóch dokumentów. Jednym z nich jest encyklika Jana XXIII *Pacem in terris*, a drugim *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ* z dnia 10 grudnia 1948 roku. Papież stoi na stanowisku, że prawa człowieka rozciągają się na wszystko, czego wymaga ludzka godność. Człowiek winien dysponować takimi prawami, by odpowiadało to jego godności. Prawa zatem winny obejmować wszystkie środowiska i sfery życia ludzkiego²⁰. W związku z tym Ojciec Święty wymienia pewne zespoły praw. Mówi on przede wszystkim o prawie do prawdy, wolności, sprawiedliwości i miłości. Pierwsze dwa prawa zabezpieczają życie osobowe każdego człowieka, natomiast dwa następne życie społeczne²¹.

Pierwszą grupę praw człowieka, według społecznego nauczania Papieża, stanowią prawa, które dotyczą zabezpieczenia ludzkiej egzystencji i osobo-

¹⁶ Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania z prezydentem Stanów Zjednoczonych w Waszyngtonie*, w: Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych w Waszyngtonie, w: Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych, Warszawa 1981, s. 197 i 276.

¹⁷ Por. J. Gałkowski, *Podstawowy wymiar ludzkiego bytowania*, Więź 25(1982) nr 6(284) s. 50; T. M a z o w i e c k i, *Chrześcijaństwo a prawa człowieka*, Więź 21(1978) nr 2(202) s. 6; zob. H. Waśkiewicz, *Prawa człowieka, pojęcie, historia*, Chrześcijanin w świecie 10(1978) nr 3-4(63-64) s. 38.

¹⁸ VS 42; tenże, *Ochrona Praw ludzkich w Europie. Z okazji XXX rocznicy Europejskiej Komisji Praw Człowieka*, w: tenże: *Nauczanie społeczne 1980*, dz. cyt. s. 164-166.

¹⁹ VS 43; *Podstawą prawa jest prawda o człowieku*, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 13(1992) nr 10(146) s. 16; por. tenże, *Pokój nie jest możliwy bez międzynarodowej solidarności. Do Korpusu Dyplomatycznego*, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 7(1986) nr 1(75) s. 6.

²⁰ Zob. L. K a c z m a r e k, *Godność i prawa człowieka w nauczaniu Jana Pawła II*, Chrześcijanin w świecie 13(1981) s. 11-12.

²¹ Zob. W. P i w o w a r s k i, *Spoleczne nauczanie Jana Pawła II*, Katolik 45(1983) s. 3.

wego rozwoju człowieka. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje prawo do życia i rozwoju biologicznego człowieka (CA 47). Do powszechnie uznawanych praw człowieka należy także prawo do założenia rodziny przy zapewnieniu warunków koniecznych do życia rodzinnego²². Człowiek ma także prawo do tego, aby w nim uszanowano jego własne, osobiste życie duchowe²³.

Drugą grupę praw człowieka stanowią indywidualne prawa wolnościowe, powszechnie nazwane klasycznymi. Poczesne miejsce wśród nich zajmuje prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania, zwłaszcza prawo do wolności religijnej²⁴. Zdaniem Papieża, wśród wszystkich, prawo do wolności w ogóle – a religijnej w szczególności – posiada swoje podstawowe i centralne znaczenie²⁵.

Trzecią grupę praw człowieka stanowią prawa społeczne. Należą do nich m.in.: prawo do pracy, prawo do sprawiedliwej zapłaty, prawo do ochrony przed wýżyskiem, prawo do współwłasności środków produkcji, prawo do zrzeszania się w związkach zawodowych i do strajku²⁶.

Z prawami człowieka wiąże się także problem właściwej ich interpretacji i stosowania w praktyce, zgodnie z ich duchem²⁷. Można bowiem proklamować szereg praw i wolności, ale równocześnie pozbawić je w praktyce znaczenia, uniemożliwiając korzystanie z nich. Dlatego w całej koncepcji praw człowieka, zdaniem Jana Pawła II, tak istotny jest „duch” prawa i zgodne z nim stosowanie go w praktyce²⁸.

Przypisując prawom człowieka ogromne znaczenie, Ojciec Święty dostrzega zarazem ich granice. Prawa te są zarazem uprawnieniami i obowiązkami. Nie ma bowiem takiego prawa, które by oznaczało tylko uprawnienie lub obowiązek²⁹. Tak więc wszystkim prawom odpowiadają określone obowiązki, mające powiązanie z samym człowiekiem, a także z innymi ludźmi czy społecznością³⁰.

²² Jan Paweł II, *Pierwotna jedność mężczyzny i kobiety w człowieczeństwie*. Audiencja generalna, w: tenże, *Nauczanie społeczne 1978-1979*, dz. cyt. s. 171.

²³ Tenże, *W imię przyszłości kultury*. Przemówienie w UNESCO, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 1(1980) nr 6, s. 4.

²⁴ Tenże, *Jeżeli Europa chce pozostać sobie wierna*. Do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europejskiej w Strasburgu. L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 9(1988) nr 11(108), s. 5.

²⁵ Tenże, *Transcendentne podstawy godności i praw człowieka*. Do Korpusu Dyplomatycznego, L'Osservatore Romano (wydanie polskie) 10(1989) nr 1-2(110) s. 11.

²⁶ Por. T. Borutka, *Nauczanie społeczne Papieża Jana Pawła II*, Kraków 1994, s. 67.

²⁷ Zob. K. Łoziński, *Prawa człowieka a pokój w nauczaniu społecznym Kościoła*, Chrześcijanin w świecie 15(1983) nr 4(115) s. 6; L. Kaczmarek, *Teologiczne podstawy praw człowieka*, Chrześcijanin w świecie 12(1980) nr 6(90) s. 10-11.

²⁸ J. Czajkowski, *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, dz. cyt. s. 129; zob. A. Młotek, *Prawa człowieka – prawa osoby*, Colloquium Salutis 14(1982) s. 99-100.

²⁹ Zob. J. Gałkowski, *Jan Paweł II a prawa człowieka*, Przegląd Powszechny 733 (1982) nr 4, s. 24.

³⁰ Zob. A. Szafrański, *Szanse cywilizacji miłości*, Chrześcijanin w świecie 5(1983) nr 12(123) s.5; A. Młotek, dz. cyt. s. 99.

3. Zobowiązania międzynarodowe

Mówiąc na temat godności człowieka i jego praw należy także odwołać się do zobowiązań międzynarodowych w tej dziedzinie zawartych w prawnych dokumentach międzynarodowych.

Najważniejszą podstawą prawną działania Organizacji Narodów Zjednoczonych, a praktycznie i całej współczesnej społeczności międzynarodowej jest *Karta Narodów Zjednoczonych*, przyjęta na konferencji w San Francisco 26 VI 1945. Weszła ona w życie 24 X 1945. Jej założyciele tzw. członkowie pierwotni (51 państw, w tym także i Polska), potwierdzają „wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej, w równe prawa mężczyzn i kobiet, jak również narodów dużych i małych oraz popierających postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności³¹”.

Dokumentem ideologicznym z dziedziny praw człowieka jest *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10 XII 1948 wraz z rezolucjami dotyczącymi prawa petycji, losu mniejszości, rozpowszechniania wiadomości o Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz przygotowania projektu paktu i projektu przepisów wykonawczych. Jan Paweł II nazwał ją „słupem milowym na wielkiej i trudnej drodze rozwoju ludzkości³²”. W systemie praw i wolności określonych w Deklaracji dostrzega Papież podstawowy zakres praw ludzkich zaakceptowany przez większość państw współczesnych³³. Warto zauważyć, że Deklaracja zawiera zbiór pojęć wywodzących się z tradycji chrześcijańskiej, który stał się powszechnie respektowanym systemem wartości³⁴.

Charakter prawnomiędzynarodowy *Deklaracji* jest sporny. Jedni autorzy traktują ją jako dokument niewiążący, inni sądzą, że korzystanie z niej w praktyce międzynarodowej sprzyja traktowaniu Deklaracji jako elementu prawa zwyczajowego.

We wstępie tego dokumentu czytamy: „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie³⁵”. Natomiast w art. 1 *Deklaracji* zaznacza się, że „wszystkie istoty ludzkie rodzą się wolne i równe w godności i prawach. Są obdarzone rozumem i sumieniem oraz powinny postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa³⁶”.

³¹ *Wstęp do Karty Narodów Zjednoczonych*, w: Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe (oprac. i przekł.: B. Gronowska, T. Jasudowicz i C. Mik), Toruń 1993, s. 14. Następne dokumenty będą cytowane z tego wydania.

³² Jan Paweł II, *Na forum pokoju i sprawiedliwości*, Orędzie do Organizacji Narodów Zjednoczonych, w: tenże, *Nauczanie społeczne 1978-1979*, dz. cyt. s. 311.

³³ J. Czajkowski, *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, dz. cyt. s. 125.

³⁴ Jan Paweł II, *Transcendentne podstawy godności i praw człowieka*, dz. cyt., s. 12.

³⁵ *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, dz. cyt., s. 19.

³⁶ Tamże, s. 20.

W następnych latach wypracowano w ONZ bardziej szczegółowe paktów gwarantujące prawa człowieka, których podstawowym walorem jest to, że dają możliwość skargi obywatela państw, które je ratyfikowały. Skargę indywidualną można wnieść do *Komitetu Praw Człowieka w Genewie*, który jest organem powołanym do kontrolowania przestrzegania przez poszczególne państwa zobowiązań wynikających z przystąpienia do *Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*.

Dnia 16 XII 1966 Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło i otworzyło do podpisu Protokół Opcyjny i dwa pakiety praw: *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*. Pierwszy Protokół fakultatywny wraz z Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych wszedł w życie dziesięć lat później, tzn. 23 III 1976, drugi natomiast 11 VII 1991. Polska ratyfikowała tylko Pakt i pierwszy Protokół bez zastrzeżeń, przy czym opublikowała tylko Pakt (Dz. U. nr 38, poz. 167). Polska uznała ponadto kompetencję Komitetu Praw Człowieka do rozpatrywania skarg międzypaństwowych dotyczących interpretacji lub stosowania postanowień Paktu. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych wszedł w Życie 3 I 1976, natomiast został ratyfikowany przez Polskę 3 III 1977, bez zastrzeżeń (Dz. U. nr 38, poz. 169).

Polska ratyfikowała również *Konwencję w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet*, jako wiążący traktat międzynarodowy. Odbyla się ona w dniu 18 VII 1980 z zastrzeżeniem co do art. 29§ 1 (Dz. U. 1982, nr 10, poz. 71).

Zgromadzenie Ogólne NZ ustaliło także *Konwencję w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania* w dniu 10 XII 1984. Weszła ona w życie 26 VI 1987. Polska ratyfikowała Konwencję 21 X 1989 bez zastrzeżeń (Dz. U. nr 63, poz. 378). Nie uznała jednak kompetencji Komitetu przeciwko torturom ani co do rozpatrywania sporów międzypaństwowych, ani co do rozpatrywania skarg indywidualnych (art. 21 i 22 Konwencji).

Kolejnym dokumentem powszechnym i specjalistycznym podmiotowo uchwalonym w ramach ONZ jest *Konwencja Praw Dziecka* z 20 XI 1989, która weszła w życie 2 IX 1990. Ratyfikacja tego dokumentu przez Polskę nastąpiła 30 XI 1991 z zastrzeżeniem co do art. 7 i art. 38 Konwencji.

Dnia 5 V 1949 powstała w Londynie *Rada Europy*. Utworzyli ją przedstawiciele 10 państw zachodnioeuropejskich. Statut Rady wszedł w życie już 3 VIII tegoż roku. Zasadnicze cele *Rady Europy* można skreślić w haśle: „demokracja – rządy prawa – prawa człowieka”. Od 26 XI 1991 członkiem Rady Europy jest także Polska. Najważniejszym dokumentem w dziedzinie praw człowieka jest *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* wraz z *Protokółami*. Samą Konwencję przyjęto na posiedzeniu Komitetu Ministrów RE w Rzymie 4 XI 1950, a weszła ona w życie 3 IX 1953. Polska ratyfikowała Konwencję 19 I 1993 wraz z Protokółami nr 2, 3, 5, 8. Nieco później Polska złożyła deklarację o uznaniu

kompetencji Komisji I Trybunału, zgodnie z art. 25 i 46 Konwencji, ze skutecznością od 1 V 1993. Konwencja zawiera zobowiązanie państw do przestrzegania następujących praw człowieka:

- prawo do życia,
- wolności od tortur i innego nieludzkiego traktowania lub karnia,
- wolności od niewolnictwa oraz pracy przymusowej lub obowiązkowej,
- prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego,
- prawa do rzetelnego procesu sądowego w rozsądnym terminie w sprawach karnych i cywilnych,
- prawa do prywatności oraz tajemnicy mieszkania i korespondencji,
- wolności myśli, sumienia i wyznania,
- swobody wypowiedzi i wolności w dostępie do otrzymywania i przekazywania informacji (prasa),
- wolności spokojnego zgromadzenia i stowarzyszania, włącznie z prawem tworzenia i przystępowania do związków zawodowych
- prawo do małżeństwa i założenia rodziny.

Katalog praw osobistych i publicznych człowieka uszczegóławiają bądź poszerzają tzw. *Protokoły Dodatkowe* (dotychczas ukazało się 10), wprowadzające także nowe gwarancje proceduralne.

Wśród innych ważnych dokumentów uzupełniających katalog praw człowieka jest *Europejska Karta Socjalna*, którą przyjęto 18 X 1961. Weszła ona w życie 26 II 1965. Polska podpisała Kartę 26 XI 1991.

Istotnym wydarzeniem w dziejach rozwoju katalogu praw człowieka było podpisanie w *Helsinkach Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*. Obecnie uczestnikami KBWE są 52 państwa, w tym także i Polska. W kwestii charakteru Aktu trwa spór. Dla jednych autorów ma on charakter prawnie wiążący, dla innych moc wiążącą ma tylko katalog zasad, dla jeszcze innych Akt jest dokumentem politycznym, który może mieć poważne znaczenie dla tworzenia i stosowania prawa międzynarodowego i krajowego. To trzecie stanowisko zdaje się obecnie dominować.

Drugim podstawowym dokumentem KBWE o Akcie Końcowym jest *Paryska Karta Nowej Europy* z 21 XI 1990. Czytamy w niej m.in.: „Prawa człowieka i podstawowe wolności stanowią prawo przyrodzone wszystkich istot ludzkich, są niezbywalne oraz gwarantowane są przez prawo. Ich ochrona i popieranie stanowią naczelną obowiązek rządu. Ich poszanowanie jest zasadniczym zabezpieczeniem przed wszechpotężnym państwem. Ich przestrzeganie i pełne urzeczywistnianie stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju³⁷”.

Godnym przypomnienia jest, że na szczycie państw członkowskich Wspólnot Europejskich, czyli na posiedzeniu tzw. *Rady Europejskiej* w Luksemburgu w dniu 29 VI 1991 podjęto uchwałę w formie *Deklaracji o Prawach Człowieka*. Z uwagi na polityczny charakter Rady Europejskiej, Deklaracja nie ma mocy obowiązującej. Nie jest więc traktatem międzynarodowym, lecz

³⁷ Tamże, s. 207.

oświadczeniem politycznym szefów państw lub rządów Dwunastki... Może mieć ono wszakże istotny wpływ na kształtowanie – zwłaszcza – prawa wspólnotowego. Deklaracja jest wyrazem rosnącego znaczenia poszanowania i przestrzegania praw człowieka w stosunkach międzynarodowych i w poszczególnych krajowych porządkach prawnych. Rada Europejska przypomina: „niepodzielny charakter praw człowieka. Promocja praw gospodarczych, socjalnych i kulturalnych oraz praw obywatelskich i politycznych, w tym poszanowanie wolności religijnej i wolności praktyk religijnych, ma podstawowe znaczenie dla pełnego urzeczywistnienia godności ludzkiej i uzasadnionych dążeń każdej jednostki”³⁸.

Dnia 12 IV 1989 Parlament Europejski uchwalił *Deklarację Podstawowych Praw i Wolności* (Strasbourg). Pomimo artykułowanej formy, Deklaracja nie jest dokumentem prawnie wiążącym, gdyż Parlament Europejski nie ma kompetencji do samodzielnego prawa. Jest to natomiast dokument, w którym dokonano uporządkowania praw i wolności jednostki ludzkiej. Deklaracja była propozycją (impulsem) szerokiego uregulowania praw człowieka w przyszłym traktacie o Unii Europejskiej. W postanowieniach ogólnych Deklaracji czytamy: że „godność ludzka jest nienaruszalna”. Każda osoba ma prawo „do życia, do wolności i do bezpieczeństwa osobistego”. W zakresie natomiast stosowania prawa wspólnotowego „każda osoba jest równa wobec prawa”³⁹,

Warto też przy okazji wspomnieć o *Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka* uchwalonej w San José 22 XI 1969. W art. 3 stwierdza ona, że „każda osoba ma prawo do poszanowania jej życia”. Również „każda osoba ma prawo do uznawania jej osobowości prawnej”. W zasadzie prawo do życia „będzie chronione ustawą, od momentu poczęcia” (art. 4)⁴⁰.

Najważniejszym natomiast dokumentem przyjętym w ramach *Organizacji Jedności Afrykańskiej* jest *Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów*, uchwalona w Nairobi 27 VI 1981. Art. 5 Karty stanowi, że: „każda osoba będzie miała prawo do poszanowania godności przyrodzonej istocie ludzkiej oraz do uznawania jej statusu prawnego”⁴¹. Ponadto człowiekowi przysługuje prawo do poszanowania jego życia, „integralności fizycznej i moralnej” (art. 6). Karta jest, jak dotąd, jedynym oficjalnym dokumentem międzynarodowym regulującym, obok praw człowieka, prawa ludów⁴².

Zakończenie

Nierespektowanie praw człowieka w żaden sposób nie może znajdować uzasadnienia w powoływaniu się na „dobro państwa”, „dobro ogólne” czy inny bliżej nieokreślony interes społeczny. Nawet dobre intencje i trudne

³⁸ Tamże, s. 271.

³⁹ Tamże, s. 274; art. 1, 2, 3.

⁴⁰ Tamże, s. 290.

⁴¹ Tamże, s. 325.

⁴² Tamże.

nie raz okoliczności nie uprawniają nigdy władz państwowych i ludzi do łamania fundamentalnych i niezbywalnych praw osoby ludzkiej (VS 97).

Wszelkie naruszenie praw człowieka ze strony państwa lub społeczeństwa wymierzone jest przeciwko dobru wspólnemu. Dobro to wymaga bowiem zachowywania wszystkich praw i realizowania wszystkich obowiązków. Choć przewyższa ono wartością dobro osobowe, jest jednak nierozdzielnie związane z dobrem osoby i zobowiązuje władze publiczne by uznawały i szanowały, regulowały i popierały prawa oraz by ułatwiały wypełnienie odpowiadających im powinności. Przyjmując personalistyczną koncepcję dobra wspólnego, Jan Paweł II, podkreśla także konieczność należytego zrozumienia dobra wspólnego, mającego gwarantować poszanowanie godności człowieka, jego wrodzonych praw osobowych oraz uwrażliwiającego go na solidarność międzyludzką⁴³.

Na zakończenie wypadka dodać, że jednym z obszarów, któremu jak się wydaje, poświęca się stosunkowo niewiele uwagi, jest system ochrony przed naruszeniami elementarnych praw i wolności. System ochrony prawnej przed naruszeniami podstawowych praw i wolności powinien być tym bardziej skuteczny, im większe jest kreowane przez realia społeczne zagrożenie dla tychże praw i wolności. Naruszenia podstawowych praw i wolności występować mogą w obszarze prawa karnego (procesu karnego), prawa cywilnego (procesu cywilnego), prawa administracyjnego, prawa pracy (gdy chodzi o prawa socjalne). Zagadnienie systemu ochrony prawnej przed ingerencjami w podstawowe prawa i wolności to problem ochrony karnoprawnej, cywilnoprawnej ochrony dóbr osobistych, sądowej kontroli administracji, w końcu problem odszkodowań dla ofiar ingerencji, co należy zasadniczo do dziedziny prawa cywilnego. W końcu problem ochrony przed naruszeniami podstawowych praw i wolności to także zagadnienie ochrony przed naruszeniami tych praw przez osoby trzecie (nie będące organami państwa)⁴⁴.

Polska przyjęta została do Rady Europy i ratyfikowała najważniejszą z konwencji wypracowanych w ramach tej organizacji, a mianowicie *Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* z 1950 r.. W ślad za ratyfikacją kraj nasz złożył także deklaracje o uznaniu procedury skarg indywidualnych i właściwości Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasbourgu. Poddanie się tej procedurze oznacza, że każdy, kto czuje się pokrzywdzony decyzją lub czynnością organu polskiego i wyczerpał krajową drogę prawną, może wnieść skargę do *Europejskiej Komisji Praw Człowieka* (które w konsekwencji trafić może także do Trybunału), jeśli twierdzi, że naruszono jego prawa gwarantowane Konwencją. Trzeba jednak zrobić wszystko w polskiej jurysdykcji, by do Strasbourga docierało jak najmniej skarg z Polski. W państwie naszym zbudować zatem należy skuteczny system ochrony prawnej. System taki jest jednym z fun-

⁴³ T. Borutka, *Nauczanie społeczne*, dz. cyt. s. 78.

⁴⁴ Por. P. Hofmannski, *Ochrona praw człowieka*, Białystok 1994, s. 15-21.

damentów demokratycznego państwa polskiego. Jest to wartość, której nie da się wymóc instrumentami prawnomiędzynarodowymi. Jeśli zatem akceptuje się system wartości właściwy państwu prawnemu, to muszą wynikać z tego określone konsekwencje w sferze stanowienia i stosowania prawa.

**Die Wuerde des Menschen und seine Rechte in der
Lehre Johannes Paulus des II und in den
internationalen Verpflichtungen**

Jeder Mensch besitzt seine angeborene Wuerde, welche sich damit verbietet, das er eine Person ist. das heisst ein mit dem Verstand und mit dem freien Willen beschenktes Wesen ist. Darueber hinaus besitzt der Mensch die uebernatuerliche Wuerde. welche sich aut die Tatsache der Schaffung und Erloesung stuetzt.

Die Sorge Johannes Paulus des II. um den Menschen. um seine Zukunt und Entwicklung der durch ihn gebildeten Zivilisation gebietet dem Papst nicht nur das aufzudecken. was den Mnschen in seiner Wuerde und seinen grundsuetzlichen Rechten beleidigt, jedoch Ihm gestattet. Prinzipien zu bestimmen, aut welche sich das gesellschaftliche und das wirtschaftliche Leben stuetzen sollte. um den Geboter der Gerechtigkeit und der Liebe zu entsprechen.

Indem man such zum Thema der menschlichen Wuerde und seiner Rechte aeussert soll man sich auch auf internationale Verpflichtungen in diesem Bereich. welche in rechtlichen internationalen Dokumenten enthalten sind. berufen. Denn das gemeinsame Wohl verpflichtet die Teilnehmer dieser Vertraege dazu. alle Rechte wahrzunehmen sowie alle Pflichten zu ertuellen.